

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ล้วนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดทั้งทางตรงและทางอ้อม ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ หากมนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างฟุ่มเฟือย ปราศจากการตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น อีกทั้งยังสร้างปัญหามลภาวะและการทำลายสิ่งแวดล้อม และก่อให้เกิดปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนระบบนิเวศน์เสื่อมโทรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อคนกลับ ไปยังตัวมนุษย์เองในที่สุด

การพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สภาพทางสังคม และความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนการเพิ่มของประชากรในพื้นที่ต่างๆ เป็นสาเหตุให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง และทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้กิจกรรมต่างๆ ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ยังก่อให้เกิดปัญหาในลักษณะการทำลายคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมากด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเร่งปลูกสร้างและสิ่งอาคารต่างๆ มีการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ และสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมและการขาดดุลทางธรรมชาติ ต้นเหตุสำคัญเกิดขึ้นการกระทำของ “มนุษย์” นั่นเอง ปัญหาดังกล่าวนับว่าเป็นปัญหาที่ซับซ้อนเกี่ยวเนื่องกับผลประโยชน์และปัจจัยหลายด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วม และการจัดการในด้านต่าง ๆ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กล่าวแล้วข้างต้น ถ้าไม่มีการจัดการที่ดี และขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ย่อมส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ (Resource Depletion) ไม่สามารถเกิดใหม่ได้ (Non-Renewable Resources) และมลภาวะเป็นพิษ (Pollution) สร้างสถานการณ์เลวร้ายต่อโลก และทวีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ ก่อปัญหาวิกฤตทางสิ่งแวดล้อมทางกายธรรมชาติ ได้แก่ อุทกภัย อากาศพิษ วาตภัย แผ่นดินไหว ปฏิกริยาเรือนกระจก ภาวะโลกร้อน เป็นต้น สถานการณ์เช่นนี้ส่งผลกระทบต่อคนกลับสร้างปัญหาต่างๆ ให้แก่มนุษย์ เช่น ความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ การเจ็บป่วยล้มตายที่ปรากฏเป็นข่าวคราวอยู่เป็นประจำ ดังนั้นการสนับสนุนนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อมในแง่ของการพัฒนาคุณภาพ และการมีส่วนร่วมของมนุษย์เพื่อป้องกันภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และให้ได้ผลอย่างจริงจังจำเป็นต้องมีบุคลากรทางด้านนักวิจัย นักการศึกษา นักวิชาการ นักบริหาร นักวางแผน หรือผู้ที่รับผิดชอบด้านนี้โดยตรง ที่มีความรู้ความเข้าใจในปัญหาในปัญหาสิ่งแวดล้อมและความสำคัญของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมในประเด็นต่างๆ สามารถวิจัยหรือพัฒนาแนวทางการจัดการและการแก้ปัญหา มนุษย์และสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม สามารถวิเคราะห์นโยบายและวางแผน

บริหารโครงการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม หรือ เผยแพร่ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ในลักษณะของการจัดกิจกรรมต่างๆ การนิเทศให้คำปรึกษาแนะนำด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสามารถระดมความคิด ความรู้ความสามารถของผู้ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมมีส่วนร่วมจัดการสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัย (หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, 2538 :1-3)

การจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นยึดหลักและวิธีการ คือ สามารถนำไปใช้ได้ทั้งจากระบบสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์หรือธรรมชาติและระบบสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม และต้องใช้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ กล่าวคือ ต้องมีการใช้ทรัพยากรอย่างสมเหตุสมผล ปรับปรุงทรัพยากรที่เสื่อมโทรมให้ดีขึ้นแล้วจึงค่อยนำมาใช้ สุดท้ายคือประหยัดหรือสงวนของหายาก แต่การที่จะดำเนินการดังกล่าวให้ได้ผลดีนั้นต้องควบคุมให้ถูกหลักการใช้ การเก็บกัก การรักษา/ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวน และการแบ่งเขต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นแนวการดำเนินงานที่จะต้องกำหนดไว้เพื่อใช้ในการปฏิบัติ บางครั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้รับความสำเร็จน้อย เกิดความล้มเหลวเพราะ ขาดการวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน ขาดความศักดิ์ทางกฎหมาย ประชากรในประเทศขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทำให้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปไม่สามารถฟื้นสภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศได้ การจัดการสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพได้ผลดีนั้น หน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและเอกชนจะต้องให้การสนับสนุนและส่งเสริมด้านความรู้และความเข้าใจแนวทางพื้นฐานของการจัดการสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน โดยเฉพาะเยาวชนที่เป็นความหวังและอนาคตของชาติ การปลูกฝังจิตสำนึกแก่เยาวชนเกิดการเรียนรู้ เกิดความรักหวงแหนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม คอยเฝ้าระวังและป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการพัฒนาสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายและคงอยู่ต่อไป ปัจจุบันหลาย ๆ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมีการตื่นตัวและตระหนักในเรื่องนี้ อีกทั้งจัดสรรงบประมาณสนับสนุนจากภายในประเทศและต่างประเทศ มีการจัดตั้งหน่วยงาน กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และมูลนิธิ ต่างๆ เกิดขึ้น

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นสถาบันหนึ่ง มีนโยบาย/มาตรการการจัดการและการมีส่วนร่วมปรากฏในแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 8 (พ. ศ. 2540 - 2544) มีหลายด้านด้วยกัน คือ ด้านการจัดการศึกษา ด้านการวิจัยและพัฒนา ด้านการบริหาร ด้านบริการวิชาการแก่สังคม และด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการสนับสนุนการพัฒนานุเคราะห์ให้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสร้างจิตสำนึกแก่บุคลากรภายในมหาวิทยาลัย ให้มีความรักและหวงแหน สภาพแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสามารถชี้นำสังคมให้ตระหนักถึงปัญหา และมีข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. ให้มีคณะกรรมการระดับมหาวิทยาลัย ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย แนวทาง และติดตามการดำเนินงานด้านการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2. สนับสนุนให้มีการจัดอบรม สัมมนาบุคลากรและนักศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในด้านการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

3. พัฒนาหน่วยงานให้มีศักยภาพ สามารถรองรับการดำเนินงานด้านการพัฒนา และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ มีโครงการร่วมมือกับสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศในการพัฒนาและรักษาสภาพแวดล้อม โดยการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้สนับสนุนสร้างความสัมพันธ์กับนานาชาติ เพื่อร่วมมือกันในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

และมีนโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มุ่งเน้นเชิงวิชาการให้เป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรสาขาวิชาต่างๆ ตลอดจนการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพ

1. ให้มีการสอดแทรกความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมในทุกหลักสูตร
2. ปรับปรุงและจัดการสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ ตลอดจนทรัพยากรน้ำภายในมหาวิทยาลัยให้เป็นระบบ ที่เป็นตัวอย่างแก่ชุมชน โดยคำนึงถึงการประหยัดทรัพยากรและพลังงาน
3. ส่งเสริมให้นักศึกษามีกิจกรรมสนับสนุนและประสบการณ์ตรง ในเชิงการพัฒนาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน
4. สร้างจิตสำนึกให้นักศึกษามีความรัก และหวงแหนสภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัย

(กองแผนงาน, 2539 : 5)

จากรายละเอียดของความเป็นมาดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยศึกษาปัญหาว่า ข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในมหาวิทยาลัยมากน้อยเพียงใด และข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่มีพื้นฐานต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในมหาวิทยาลัยต่างกันอย่างไร ซึ่งผลการศึกษาที่ได้ สามารถเป็นแนวทาง ให้ข้าราชการในมหาวิทยาลัยทุกคณะ/หน่วยงาน ร่วมมือร่วมใจ ประชุม/ปรึกษาหารือกัน แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ ด้านสิ่งแวดล้อมและเป็นประโยชน์แก่มหาวิทยาลัย เพื่อการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมโครงการหรือทำกิจกรรม ที่จะนำไปสู่การศึกษาและการฝึกปฏิบัติการกำหนดทิศทางและหลักการ ที่นำไปสู่การกำหนดนโยบายแผนงาน/โครงการการจัดการสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัยที่มีอยู่ให้คงเดิม

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในมหาวิทยาลัยของข้าราชการที่มีพื้นฐานต่างกัน

สมมติฐานของการศึกษา

1. ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมของข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม
2. ระยะเวลารับราชการของข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน
3. ข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่มีสายงานต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน
4. ประโยชน์หรือผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน
5. หน้าที่หรือลักษณะงานกับการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างกัน

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับระบบนิเวศน์ ความรู้ทั่วไปในการจัดการสิ่งแวดล้อม และสถานการณ์ สภาพแวดล้อมปัจจุบัน ที่ได้จากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งวัดเป็นคะแนนจากแบบทดสอบความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมที่ผู้ศึกษาวิจัยสร้างขึ้น

การมีส่วนร่วม หมายถึง ความถี่หรือจำนวนครั้งต่อปี ที่ข้าราชการมหาวิทยาลัย ได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม และเข้าร่วมในการวางแผนโครงการ รับผิดชอบ สถานการณ์ สภาพปัญหา การวางแผน ดำเนินการ ประเมินโครงการต่างๆ ของมหาวิทยาลัยในการจัดการสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์หรือผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม

ระยะเวลารับราชการ หมายถึง ระยะเวลาตั้งแต่ข้าราชการได้รับการบรรจุ/โอน/ย้ายมาใหม่เข้ารับราชการในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตามพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2535 จนถึงปัจจุบัน

สายงานข้าราชการ หมายถึง ข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ได้รับการกำหนดตำแหน่งหน้าที่และความรับผิดชอบ ในที่นี้หมายถึง ตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่ให้บริการทางวิชาการ (สาย ข.) และตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับงานบริหารและธุรการ (สาย ค.) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สาย ข. ซึ่งมีหน้าที่ให้บริการทางวิชาการ ได้แก่ ตำแหน่งสายงานต่างๆ ดังนี้ บรรณารักษ์ ไลศตทัศน์ศึกษา แพทย์ พยาบาล วิชา และตำแหน่งในสายงานวิชาการอื่น ที่คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย (ก.ม.) กำหนดขึ้น

2. สาย ค. ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับงานบริหารและธุรการ ได้แก่ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป เจ้าหน้าที่บุคคล เจ้าหน้าที่ธุรการ เจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด เจ้าหน้าที่คอมพิวเตอร์ และตำแหน่งในสายงานวิชาการอื่น ที่คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย (ก.ม.) กำหนดขึ้น (พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2507, 2526 : 8)

มหาวิทยาลัย หมายถึง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เป็นสถานศึกษาชั้นอุดมศึกษาซึ่งมีหลายคณะ/หน่วยงานด้วยกันและมีบุคลากรปฏิบัติหน้าที่และรับผิดชอบงานในมหาวิทยาลัย ได้แก่ อาจารย์ ข้าราชการ สาย ข และสาย ค. ลูกจ้างประจำ และลูกจ้างชั่วคราว

การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การมีส่วนร่วมโครงการสิ่งแวดล้อมของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้แก่ การรับรู้สถานการณ์และสภาพปัญหา การวางแผน การดำเนินการ และการประเมินโครงการ รวมทั้งการเข้าร่วมทำกิจกรรมโครงการ

พื้นฐานของราชการ หมายถึง ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ระยะเวลารับราชการ และสายงานข้าราชการ

ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง ข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทั้งสาย ข. และสาย ค. มีตำแหน่งหน้าที่การงานและความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง/ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม สามารถแจกแจงรายละเอียดได้ ดังนี้

1. ข้าราชการที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่งานบริการสาธารณสุขการและซ่อมบำรุง เจ้าหน้าที่บริการสวัสดิการ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย เจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
2. ข้าราชการที่เกี่ยวข้องโดยอ้อม เช่น เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน เจ้าหน้าที่วิจัยและ นักวิชาการ ผู้บริหารมหาวิทยาลัย เป็นต้น
3. ข้าราชการที่ไม่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่พัสดุ เจ้าหน้าที่บุคคล เจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี เป็นต้น

การได้รับประโยชน์หรือผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม หมายถึง การได้รับประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรงจากโครงการการจัดการสิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ใน 5 โครงการด้วยกัน ได้แก่ โครงการการแก้ปัญหาการจราจร โครงการ มข. สะอาด โครงการการทำทางจักรยาน โครงการรณรงค์/มาตรการประหยัดทรัพยากรและพลังงานในมหาวิทยาลัย และโครงการจัดทำสวนธรรมชาติและการปลูกต้นไม้ รวมทั้งการได้รับประโยชน์หรือผลกระทบทั้งโดยอ้อมจากโครงการการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังกล่าว

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา ที่มุ่งศึกษาระดับความรู้และการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพราะว่า ข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยตรงและโดยอ้อม ได้แก่ การรับรู้สถานการณ์และสภาพปัญหา การวางแผน ดำเนินการ และประเมินโครงการและการเข้าร่วมทำกิจกรรมตามโครงการการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นต้นนอกจากนี้ข้าราชการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในตำแหน่งหน้าที่การงานแล้ว ยังมีประสบการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้การสำรวจโดยใช้แบบทดสอบและแบบสอบถาม รวมทั้งการให้คำแนะนำและคำชี้แจง ช่วยให้การศึกษานี้ ง่ายและเกิดคล่องตัวในการเก็บรวบรวมข้อมูล การแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะต่างๆ อันจะนำไปใช้ประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ตามตัวแปรต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่

1.1 ความรู้พื้นฐานระบบนิเวศน์ ความรู้ทั่วไปในการจัดการสิ่งแวดล้อม สถานการณ์ และสภาพแวดล้อมปัจจุบัน

1.2 ระยะเวลารับราชการ

1.3 สายงานข้าราชการ สาย ข. และ สาย ค.

1.4 ประโยชน์หรือผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม

1.5 หน้าที่หรือลักษณะงานกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

2. ตัวแปรตาม ได้แก่

2.1 การมีส่วนร่วมใน การรับรู้สถานการณ์และสภาพปัญหา

2.2 การมีส่วนร่วมใน การวางแผน ดำเนินการ และประเมินโครงการ

2.3 การมีส่วนร่วมใน การเข้าร่วมทำกิจกรรมโครงการ

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดในการศึกษา

